
MONOGRAFIE PRAWNICZE

IDEE I ZASADY
KONSTYTUCYJNE
CHIŃSKIEGO
PORZĄDKU PRAWNEGO

MARTA DARGAS

Wydawnictwo C.H.Beck

MONOGRAFIE PRAWNICZE

MARTA DARGAS-DRAGANIK • IDEE I ZASADY KONSTITUCYJNE
CHIŃSKIEGO PORZĄDKU PRAWNEGO

Polecamy nasze najnowsze publikacje z tej serii:

Małgorzata Sieradzka

**CHARAKTER PRAWNY POSTĘPOWANIA I RODZAJE
ROZSTRZYGNIEĆ WYDAWANYCH W POSTĘPOWANIU
W SPRAWACH PRAKTYK NARUSZAJĄCYCH ZBIOROWE
INTERESY KONSUMENTÓW**

Marcin Menkes

**GOVERNANCE GOSPODARCZY – STUDIUM PRAWNO-
MIĘDZYNARODOWE**

Małgorzata Wach-Pawliczak

**WYŁĄCZENIE WSPÓLNIKA ZE SPÓŁKI Z OGRANICZONĄ
ODPOWIEDZIALNOŚCIĄ**

Anna Walaszek-Pyziół (red.)

**INTERDYSCYPLINARNE PROBLEMY NIELEGALNEGO
POBORU ENERGII. STUDIUM PRAWNE**

Sabina Kubsik

**PRZEDKONTRAKTOWA ODPOWIEDZIALNOŚĆ
ODSZKODOWAWCZA Z TYTUŁU NIEUCZCIWYCH
NEGOCJACJI**

Marcin Aślanowicz

POZYCJA PRAWNA ARBITRA W ARBITRAŻU HANDLOWYM

Jędrzej Jerzmanowski

**FINANSOWANIE PRZEZ SPÓŁKĘ AKCYJNĄ NABYCIA
LUB OBJĘCIA EMITOWANYCH PRZEZ NIĄ AKCJI
W PROCESIE WYKUPU MENEDŻERSKIEGO**

Legalis
System Informacji Prawnej

www.ksiegarnia.beck.pl

IDEE I ZASADY
KONSTYTUCYJNE
CHIŃSKIEGO
PORZĄDKU PRAWNEGO

MARTA DARGAS-DRAGANIK

WYDAWNICTWO C.H.BECK
WARSZAWA 2017

Wydawca: Joanna Ablewicz

Recenzja naukowa:

Prof., dr hab. Jadwiga Potrzeszcz, Katolicki Uniwersytet Lubelski
Jana Pawła II

Prof., dr hab. Jerzy Zajadło, Uniwersytet Gdański

© **Wydawnictwo C.H.Beck 2017**

Wydawnictwo C.H.Beck Sp. z o.o.
ul. Bonifraterska 17, 00-203 Warszawa

Skład i łamanie: KJS Katarzyna Słomka
Druk i oprawa: Elpil, Siedlce

ISBN 978-83-255-9576-0

ISBN e-book 978-83-255-9577-7

Pracę dedykuję Rodzicom

Spis treści

Przedmowa	XI
Wykaz najważniejszych skrótów	XV
Wstęp	1
1. Wprowadzenie	1
2. Zakres i znaczenie problematyki	13
3. Wybór źródeł	15
4. Transkrypcja	18
Rozdział 1. Idee chińskiego porządku społecznego i ich geneza	21
1.1. Filozoficzne podstawy prawa chińskiego	21
1.1.1. Konfucjanizm	25
1.1.1.1. Historia konfucjanizmu	25
1.1.1.2. Ogólne założenia konfucjanizmu	28
1.1.1.2.1. Konstytucja społeczna – <i>lǐ</i>	33
1.1.1.2.2. Postępowanie moralnie dobre – <i>yì</i>	34
1.1.1.2.3. Samodoskonalenie	35
1.1.1.2.4. Humanitaryzm – <i>rén</i>	37
1.1.1.2.5. Hierarchizacja	38
1.1.1.2.6. Wzór człowieka szlachetnego	40
1.1.1.2.7. Prawo – idea prawa – <i>ritusprudentia</i>	41
1.1.1.2.8. Prawo – pragmatyka prawa	42
1.1.2. Neokonfucjanizm	47
1.1.3. Nowożytny nowy konfucjanizm	54
1.1.4. Moizm	58
1.1.4.1. Informacje ogólne	58
1.1.4.2. Akceptacja <i>dào</i>	59
1.1.4.3. Krytyka <i>lǐ</i>	59
1.1.4.4. Forma rządów	60
1.1.4.5. Samodoskonalenie	61
1.1.5. Taoizm	63
1.1.5.1. Informacje ogólne	63
1.1.5.2. Przedstawiciele taoizmu – <i>Yang Zhu, Laozi, Zhuangzi, Liezi</i>	64
1.1.5.3. Poglądy taoistów – podsumowanie	67
1.1.6. Buddyzm chiński	70
1.1.6.1. Informacje ogólne	70
1.1.6.2. Główne założenia	71

1.1.7. Legizm	72
1.1.7.1. Informacje ogólne	72
1.1.7.2. Główne założenia	73
1.1.7.3. Poglądy legistów	87
1.1.8. Maoizm	90
1.1.8.1. Informacje ogólne	90
1.1.8.2. Główne założenia	91
1.2. Idee chińskiego porządku społecznego	100
1.2.1. Pojęcie idei jako treści doktrynalnej	100
1.2.2. Idea harmonii	104
1.2.3. Idea humanitaryzmu	107
1.2.4. Idea poprawności	107
1.2.5. Idea rytualizacji	109
1.2.6. Idea hierarchiczności	110
1.2.7. Idea posłuszeństwa	112
1.2.8. Idea kolektywizmu	113
1.2.9. Idea samodoskonalenia	115
1.2.10. Integracja idei, czyli koncepcja synkretyzmu chińskich doktryn filozoficznych	116
Rozdział 2. Konstytucja i zasady konstytucyjne chińskiego porządku prawnego	129
2.1. Konstytucja Chińskiej Republiki Ludowej z 4.12.1982 r.	129
2.1.1. Historia chińskich dążeń konstytucyjnych	132
2.1.2. Treść Konstytucji Chińskiej Republiki Ludowej z 4.12.1982 r.	137
2.1.2.1. Preambuła	140
2.1.2.2. Zasady ogólne	142
2.1.2.3. Podstawowe prawa i obowiązki obywateli Chińskiej Republiki Ludowej	148
2.1.2.4. Struktura państwa	151
2.1.2.5. Flaga, hymn, godło i stolica	178
2.2. Zasady konstytucyjne chińskiego porządku prawnego	178
2.2.1. Pojęcie zasad prawa	178
2.2.2. Zasady konstytucyjne – Konstytucja ChRL jako manifest wartości czy nośnik wartości?	186
2.2.3. Specyfika chińskiego porządku konstytucyjnego	189
2.2.4. Konkretyzacja treści zasad konstytucyjnych	197
2.2.4.1. Zasada nadrzędności Konstytucji ChRL	197
2.2.4.2. Zasada rządów prawa (<i>rule of law</i>)	200
2.2.4.3. Zasada władzy ludu	205
2.2.4.4. Zasada państwa socjalistycznego o chińskiej specyfice	205
2.2.4.5. Zasada protekcjonizmu i umacniania socjalistycznej cywilizacji duchowej	208

2.2.4.6. Zasada jedności władzy państwowej i kierowniczej roli Komunistycznej Partii Chin	210
2.2.4.7. Zasada instytucjonalizacji i hierarchicznego podporządkowania organów	213
2.2.4.8. Zasada społecznej gospodarki rynkowej	220
2.2.4.9. Zasada ochrony własności	224
2.2.4.10. Zasada swobody gospodarczej (o chińskiej specyfice)	227
2.2.4.11. Zasada „jeden kraj, dwa systemy”	228
2.2.4.12. Zasada niezależności ChRL	233
2.2.4.13. Wartości azjatyckie – podstawowe prawa i obowiązki obywateli ChRL	234
2.2.4.13.1. Wolności obywateli ChRL	237
2.2.4.13.2. Godność ludzka	237
2.2.4.13.3. Prawo do prywatności	237
2.2.4.13.4. Bezpieczeństwo	238
2.2.4.13.5. Sprawiedliwość i słuszność	238
2.2.4.13.6. Szacunek i tolerancja	239
2.2.4.13.7. Rodzina	239
2.2.4.13.8. Równość	240
2.2.4.13.9. Praca	240
2.2.4.13.10. Wspólnota	240
2.2.4.13.11. Solidarność	241
2.2.4.13.12. Edukacja	241
2.2.4.13.13. Środowisko	242
2.2.4.13.14. Pokój	242
2.3. Socjalistyczne rządy prawa w Chinach	243
2.3.1 Wprowadzenie	243
2.3.2. Kształtowanie się rządów prawa	248
2.3.3. Istota rządów prawa według koncepcji zachodnich	250
2.3.4. Spojrzenie zachodnich naukowców na rządy prawa w Chinach	255
2.3.5. Spojrzenie chińskich naukowców na rządy prawa w Chinach ...	257
2.3.6. Oficjalna definicja socjalistycznych rządów prawa	265
2.3.7. Podsumowanie	272
Rozdział 3. Translacja idei i zasad chińskiego porządku prawnego – idee porządku społecznego a zasady konstytucyjne porządku prawnego	275
3.1. Normatywizacja idei harmonii	278
3.2. Normatywizacja idei humanitaryzmu	280
3.3. Normatywizacja idei poprawności	282
3.4. Normatywizacja idei hierarchiczności i posłuszeństwa	283
3.5. Normatywizacja idei rytualizacji (formalizacji)	285
3.6. Normatywizacja idei kolektywizmu	285
3.7. Normatywizacja idei samodoskonalenia	287

Rozdział 4. Konstytucja Chińskiej Republiki Ludowej	
a konstytucjonalizacja chińskiego porządku prawnego	289
4.1. Chińska tożsamość konstytucyjna – w poszukiwaniu chińskiej konstytucji	289
4.2. Ku konstytucjonalizacji chińskiego porządku prawnego	295
4.2.1. Konstytucja a konstytucjonalizm	295
4.2.2. Konstytucjonalizm o chińskiej specyfice	299
4.2.2.1. Specyfika chińskiego konstytucjonalizmu – rola KPCh w chińskim porządku konstytucyjnym	302
4.2.2.2. Instytucjonalizacja chińskiej konstytucji w układzie państwo – KPCh	308
4.3. Efektywność Konstytucji Chińskiej Republiki Ludowej	311
4.3.1. Kontrola konstytucyjności – inicjatywa obywatelska – konstytucyjna świadomość obywatelska	311
4.3.1.1. Sprawa <i>Sun Zhigang</i>	311
4.3.1.2. Zniesienie systemu reedukacji poprzez pracę	315
4.3.1.3. Ograniczenia Internetu	316
4.3.1.4. Dyskryminacja w zatrudnieniu	317
4.3.1.5. Dyskryminacja odszkodowawcza	318
4.3.1.6. Sprawa <i>Tang Fuzhen</i>	320
4.3.2. Bezpośrednie stosowanie Konstytucji ChRL	321
4.3.2.1. Jurysprudencja konstytucyjna	321
4.3.2.2. Sprawa <i>Qi Yuling</i>	322
4.3.3. Sędziowie jako twórcy prawa?	323
4.3.3.1. Udział sędziów w chińskiej kulturze prawnej	323
4.3.3.2. Niezależność sądownictwa?	326
4.4. Wnioski	328
Zakończenie	335
1. Społeczna konstytucja Konfucjusza (<i>invisible constitution</i>), konstytucja pisana (<i>written constitution</i>), konstytucja niepisana (<i>unwritten constitution</i>)	335
1.1. Społeczna konstytucja Konfucjusza (<i>invisible constitution</i>)	335
1.2. Konstytucja pisana (<i>written constitution</i>)	339
1.3. Konstytucja niepisana (<i>unwritten constitution</i>)	339
2. Rządy w oparciu o prawo i rządy w oparciu o moralność	347
2.1. Rządy w oparciu o prawo	347
2.2. Rządy w oparciu o moralność	350
2.3. Konstytucjonalizm	353
3. Wnioski	358
4. Wskazania na przyszłość	364
Źródła	367

Przedmowa

Zagadnienie szeroko rozumianej współpracy polsko-chińskiej wzbudza coraz większe zainteresowanie, nie tylko wśród polityków, ale również wśród przedstawicieli biznesu i nauki. Zacieśniająca się współpraca polsko-chińska, widoczna zwłaszcza po wizycie Prezydenta RP *Andrzeja Dudy* w Chinach w listopadzie 2015 roku oraz niedawnej wizycie Przewodniczącego *Xi Jinpinga* w Polsce, w czerwcu 2016 roku, stworzyły doskonale fundamenty do rozwoju polsko-chińskich relacji. Nie tylko politycznych, ale przede wszystkim gospodarczych, kulturalnych i naukowych.

Chińska inicjatywa określana jako *One Belt, One Road* (一帶一路) skrócona już przez samych Chińczyków do *Belt and Road Initiative – BRI*, w Polsce najczęściej określana jako Nowy Jedwabny Szlak, stanowi przyczynek do dyskusji w świecie polityki, biznesu i nauki w Polsce na temat perspektyw i szans związanych z udziałem w niej naszego kraju. Zaproponowany przez Przewodniczącego *Xi Jinpinga* projekt *One Belt, One Road* to inicjatywa polityczna i projekt ekonomiczny, który ma polegać na rozbudowie sieci infrastruktury łączącej Chiny, kraje Azji Środkowej, Bliskiego Wschodu, Afryki i Europy i stwarzać szczególnie korzystne możliwości współpracy w zakresie projektów o charakterze infrastrukturalnym oraz finansowym.

Polska jako kraj aspirujący do jednego z filarów *One Belt, One Road* (należy mieć na uwadze, że pojawiają się również propozycje niektórych krajów pomijające Polskę) powinna aktywnie włączyć się w inicjatywę opracowując konkretne propozycje projektów, których niestety wciąż jest zbyt mało. Opracowanie długofalowej strategii współpracy z Chińską Republiką Ludową, konkretne propozycje i projekty, które przedstawia możliwości, jakie oferuje nasz kraj pozwolą na urzeczywistnienie znaczącej roli Polski w całej koncepcji. Deklaracje o woli współpracy i założenie, że nasze położenie geograficzne jest strategiczne nie są wystarczające do aktywnego włączenia się w tę międzynarodową inicjatywę. Propozycja Przewodniczącego *Xi Jinpinga* to propozycja otwarta, warto wychodzić z inicjatywą i propozycjami konkretnych rozwiązań, tak, aby rola Polski w ostatecznym rozrachunku nie została zmarginalizowana.

Biorąc pod uwagę perspektywiczność współpracy z Chinami – z chińskim biznesem, instytucjami naukowymi i kulturalnymi, a także pamiętając o ogromnych różnicach kulturowych, które przekładają się na sposób rozumienia świata

i relacje gospodarcze, istotne jest poznanie chińskiego partnera w sposób możliwie wnikliwy i wszechstronny. Budowanie zaś trwałych relacji nie jest możliwe bez poznania wartości, jakimi kieruje się chińskie społeczeństwo, a także systemu, który stwarza ramy dla funkcjonowania obywateli i podmiotów gospodarczych. Każdy system prawny ma bowiem uzasadnienie aksjologiczne wynikające z przyjętego programu politycznego i akceptowanej ideologii. W związku z tym wszelkie rozważania na temat prawa i kultury prawnej powinny uwzględniać tło kulturowe, specyficzne dla chińskiego porządku prawnego. Licząc na trwałość i efektywność polsko-chińskich relacji gospodarczych uzasadnione wydaje się więc poznanie chińskiego systemu prawnego.

Niniejsza książka jest wynikiem prac badawczych prowadzonych na potrzeby dysertacji doktorskiej, w tym również w trakcie rocznego pobytu w Chinach, podczas którego miałam możliwość obserwacji chińskiej kultury z pozycji wewnętrznego obserwatora. Problematyka chińskiego porządku prawnego i jego filozoficznych podstaw cieszy się coraz większym zainteresowaniem w polskim i zagranicznym środowisku naukowym. Praca jest poświęcona współczesnej chińskiej kulturze prawnej i chińskiemu konstytucjonalizmowi, co wpisuje się w bardzo aktualne i ważne, także praktycznie, rozważania dotyczące jednego z najważniejszych państw świata. Książka „Idee i zasady konstytucyjne chińskiego porządku prawnego” dotyczy zagadnień związanych z chińskim porządkiem konstytucyjnym w powiązaniu z kulturą społeczną. Społeczeństwo chińskie różni się pod względem kulturowym, społecznym i prawnym od społeczeństwa polskiego czy, ogólniej rzecz ujmując, od społeczeństw państw Zachodu. Wyrażam nadzieję, że niniejsza książka pozwoli Czytelnikowi nie tylko poznać treść obowiązującego w Chińskiej Republice Ludowej prawa (*law in books*), ale także lepiej zrozumieć jego stosowanie w praktyce (*law in action*), co wydaje się istotne ze względu na rolę współczesnych Chin w gospodarce światowej oraz coraz liczniejsze kontakty handlowe, a co za tym idzie stosunki prawne z różnymi partnerami z Państwa Środka. Nie tylko sama znajomość prawa, ale przede wszystkim umiejętność zrozumienia jego działania i stosowania, odmiennego niż w państwach europejskiej kultury prawnej pozwala na bezpieczny i trwały obrót prawny z chińskimi partnerami. Należy mieć na uwadze, że współpraca z chińskim partnerem biznesowym jest ogromnym wyzwaniem dla przedsiębiorców europejskich i polskich prawników. Przed przystąpieniem do rozmów biznesowych i negocjacji ważne jest, aby poznać sposób myślenia chińskiego partnera i chińską kulturę. Pozwoli to na uniknięcie wielu nieporozumień i problemów wynikających zarówno z różnic kulturowych, jak i sposobu podejścia do prawa. Mam nadzieję, że książka ta pozwoli Państwu zdobyć wiedzę na temat chińskiego porządku prawnego oraz chińskiego światopoglądu i stanowić będzie mój skromny wkład w budowanie trwałych polsko-chińskich relacji.

Chciałabym wyrazić ogromne podziękowania Promotorowi mojej rozprawy doktorskiej – Panu Profesorowi *Kamilowi Zeidlerowi*, który wspierał mnie na każdym etapie pracy, dopingował i nie pozwolił poddać się, mimo pojawiających się przeciwności.

Niezwykłym Recenzentom – wspaniałym Mentorom – Pani Profesor *Jadwidze Potrzeszcz* oraz Panu Profesorowi *Jerzemu Zajadło* dziękuję za poświęcony czas i trud, jaki włożyli w analizę mojej pracy, a przede wszystkim za niezwykle inspirujące uwagi recenzyjne i sugestie, które okazały się niezbędne przy publikacji niniejszej książki.

Panu Profesorowi *Zdzisławowi Brodeckiemu* pragnę podziękować za inspirację i otwarcie umysłu na chiński świat. To Pan Profesor, jesienią 2009 r., jako pierwszy zwrócił moją uwagę – wówczas dopiero rozpoczynającej przygodę ze światem nauki doktorantki – na chiński porządek prawny jako ten, który w perspektywie będzie na tyle znaczący, że wart jest zbadania.

Serdeczne podziękowania składam również Pani Profesor *Wu Lan* oraz Panu Profesorowi *Józefowi Arno Włodarskiemu* za wkład w moje badania naukowe i umożliwienie mi poznania fascynującej chińskiej kultury od środka.

Dziękuję również Pani Dyrektor *Joannie Kamień* – za nieocenioną pomoc w trakcie przygotowywania rozprawy doktorskiej, zwłaszcza za wsparcie w trakcie nocnych zmagañ z przygotowywaniem ostatecznego tekstu rozprawy.

Ogromnie dziękuję Rodzicom, Mężowi i Siostrze *Dorocie* przede wszystkim za wyrozumiałość, cierpliwość i wsparcie na każdym etapie mojej drogi naukowej.

Marta Dargas-Draganik

Wykaz najważniejszych skrótów

1. Organy, instytucje

CHRL.....	Chińska Republika Ludowa
KPCh.....	Komunistyczna Partia Chin
NSL.....	Najwyższy Sąd Ludowy
OZPL.....	Ogólnochińskie Zgromadzenie Przedstawicieli Ludowych
RP.....	Rada Państwowa
SK OZPL.....	Stały Komitet Ogólnochińskiego Zgromadzenia Przedstawicieli Ludowych
SRA.....	Specjalny Region Administracyjny

2. Czasopisma, publikatory

CJoL.....	<i>Columbia Journal of Law</i>
GSP.....	Gdańskie Studia Prawnicze
PiP.....	Państwo i Prawo
Prz. Sejm.....	Przegląd Sejmowy
PS.....	Przegląd Sądowy
SI.....	<i>Studia Iuridica</i>

3. Pozostałe skróty

Art.....	artykuł
dn.....	dnia
HBV.....	wirus zapalenia wątroby typu B
m.in.	między innymi
n.	następny/-a
Nr/no.....	numer
por.....	porównaj
post.....	postanowienie
uchw.	uchwała
ust.	ustęp
s.....	strona

Wykaz najważniejszych skrótów

t.	tom
vo.	<i>volume</i>
z.	zeszyt
zd.	zdanie
zob.	zobacz

Wstęp

1. Wprowadzenie

Analiza i zrozumienie jakiegokolwiek aktu normatywnego nie jest możliwa bez poznania genezy jego powstania, warunków społecznych, ekonomicznych i kulturowych, w jakich dany akt był tworzony. Nie inaczej jest w przypadku Chińskiej Republiki Ludowej (dalej: ChRL). Każdy system prawny ma uzasadnienie aksjologiczne, wynikające z akceptowanych lub deklarowanych idei i przyjętego programu politycznego¹. Chiński porządek prawny został zainspirowany przez konkretne, dynamiczne idee², które miały wpływ na jego obecny kształt i formę. Jak pisał *G.L. Seidler*, to nie sankcje, lecz idee prawa są wartościami, które niosą życie lub śmierć systemom prawnym³. Tym samym, prawo traktowane jako wynik pracy ustawodawcy, możemy uznać za przejaw działalności kulturotwórczej zainspirowanej ideami. Wynika to z faktu, że z jednej strony, proces legislacyjny jest uwarunkowany określonymi stosunkami społecznymi, z drugiej strony prawo jest zawsze nośnikiem określonych wartości, które wpływają na sposób postępowania i świadomość społeczeństw⁴. Prawo odgrywa zatem rolę instrumentu kształtującego świadomość społeczeństwa, jest czynnikiem kulturotwórczym, przy czym samo w sobie uznane może być za normatywizację idei⁵. Idee ogólne, jako założenia systemowe, wyrażają wartości kultury prawnej, porządkują i logicznie spajają system prawny⁶.

¹ S. Wronkowska, M. Zieliński, Z. Ziemiński, *Zasady prawa. Zagadnienia podstawowe*, Warszawa 1974, s. 78.

² O dynamiczności idei pisał *G.L. Seidler*, stwierdzając, że „idee, które inspirują określony system prawny cechuje dynamizm, posiadają one jakby autonomiczną egzystencję”. Zob. *G.L. Seidler*, *Z zagadnień filozofii prawa. Prawo i idee*, Lublin 1984, s. 52.

³ *Ibidem*, s. 52

⁴ *Ibidem*, s. 55–57.

⁵ *Ibidem*, s. 58.

⁶ A. Pułło, Idee ogólne a zasady prawa konstytucyjnego, *PiP* 1995, z. 8, s. 23; *idem*, Z problematyki zasad prawa: idee ogólne w prawie konstytucyjnym, *Prz. Sejm.* 1996, Nr 1, s. 18, 19; *idem*, Filozofia konstytucji (prolegomena), *GSP* 2007, t. XVIII, s. 131. Najogólniejsze wartości ustroju politycznego według A. Pułło to: idea państwa demokratycznego, idea państwa konstytucyjnego, idea państwa prawa i idea podziału władzy.

Idee pozostają „czymś niedookreślonym, pewnym szlachetnym celem”⁷, stanowią aksjologiczną podstawę zasad konstytucyjnych. Zbiór zasad prawa konstytucyjnego, tworzący system wartości i instytucji musi być spójny aksjologicznie i wewnętrznie uporządkowany, co jest możliwe wówczas, gdy istnieje idea lub idee przewodnie, ogólny cel czy nadrzędna wartość lub wartości. Poszczególne zaś idee powinny odnosić się osobno do każdego ze zbiorów zasad i reguł prawa ustrojowego (systemu politycznego, systemu społecznego, systemu rządów, systemu prawa)⁸. Owe idee i zbiory fundamentalnych zasad systemu prawnego i ustroju politycznego są zawarte zazwyczaj w dokumencie uznawanym w danym państwie za mający najwyższą rangę w hierarchii źródeł prawa. W państwach, w których istnieją konstytucje pisane (*written constitution*), taką funkcję spełniają właśnie ustawy zasadnicze, stwarzające ramy systemu prawnego danego państwa.

W Chinach porządek prawny państwa został określony przez Konstytucję Chińskiej Republiki Ludowej uchwaloną przez Ogólnochińskie Zgromadzenie Przedstawicieli Ludowych 4.12.1982 r. (dalej: Konstytucja ChRL lub konstytucja)⁹. Chiński porządek prawny utożsamiany jest w pracy z Konstytucją ChRL, jako podstawą i symbolem tego porządku. Taki zabieg jest konieczny, ponieważ w przeciwnym razie w sposób diametralny zostałyby przeniesiony punkt ciężkości całej pracy, co spowodowałoby konieczność kazuistycznej i wertykalnej analizy poszczególnych elementów chińskiego porządku prawnego (sądy, organy, źródła prawa). Ambicją niniejszej analizy jest natomiast ukazanie porządku prawnego z perspektywy konstytucyjnej. W tej analizie konstytucja stanowi emanację chińskiego porządku prawnego i jego zwieńczenie. W tym sensie oczywiste jest, że oddziałuje ona na poszczególne akty prawne, ale nie podejmuje takiej analizy, skupiając się na rekonstrukcji konstytucji jako aktu normatywnego. W tym celu przedstawiam konstytucję w sposób dynamiczny, jako wynik sprzężenia wielu elementów: historycznych, ekonomicznych, społecznych. Dla-

⁷ A. Pullo, *Filozofia konstytucji...*, s. 128.

⁸ Zob. A. Pullo, *Z problematyki zasad prawa...*, s. 19.

⁹ Konstytucja Chińskiej Republiki Ludowej, przeł. W. Lan, M. Dargas, Gdańsk 2012. Wszystkie chińskie akty normatywne przywołuję za oficjalną stroną Ogólnochińskiego Zgromadzenia Przedstawicieli Ludowych (OZPL), na której zamieszczane są akty normatywne uchwalane przez OZPL oraz Stały Komitet OZPL. Są one tam dostępne zarówno w chińskiej, jak i angielskiej wersji językowej. Na potrzeby niniejszej pracy korzystałam z chińskich oryginałów (dostępnych pod adresem: http://www.npc.gov.cn/wxzl/gongbao/node_4366.htm) oraz pomocniczo z tłumaczenia na angielski (dostępnego pod adresem: <http://www.npc.gov.cn/englishnpc/Law/Frameset-index.html>). W wyjątkowych sytuacjach, co zwykle dotyczy mniej znaczących aktów normatywnych, korzystałam ze źródła dostępnego pod adresem: <http://www.lawinfochina.com/index.aspx>, co każdorazowo zaznaczam. Tytuły wszystkich aktów normatywnych tłumaczę na język polski, podając w nawiasie wersję anglojęzyczną.

tego niezwykle istotne jest zastrzeżenie, że w przedstawionej analizie chiński porządek prawny jest rozumiany jako oparty na Konstytucji ChRL i wpływający z niej. Konstytucja zaś jest tym dokumentem, w którym uchwycono specyfikę, dynamikę i historię społeczeństwa chińskiego. Należy przy tym zaznaczyć, że przymiotnikiem „chiński” określiłam w pracy porządek prawny Chińskiej Republiki Ludowej, która obejmuje zgodnie z ideą jednolitości państwa również Hongkong i Makau¹⁰.

Mając świadomość istoty procesu wyróżniania zasad systemu prawnego, należy zaznaczyć, że problematyka zasad stanowi złożoną materię nauki prawa konstytucyjnego. Dostrzegając przy tym doniosłość rozróżnienia zasad-norm i zasad-postulatów, zasad o konkretnych podstawach prawnych i zasad będących ideami politycznymi bez podstawy prawnej, zasad naczelnych, zasad ogólnych, zasad podstawowych i innych zasad, zasad ustroju politycznego i zasad ustroju społeczno-gospodarczego, polityki państwa, zasad i idei ogólnych¹¹, w pracy przyjąłam pojęcie zasad prawa jako metanorm – norm nadrzędnych

¹⁰ Idea jednolitości państwa wyrażona została w Preambule Konstytucji ChRL następująco: „Chińska Republika Ludowa jest jednolitym państwem wielonarodowym, utworzonym wspólnie przez wszystkie grupy etniczne” (akapit 12 preambuły Konstytucji ChRL). Zgodnie z koncepcją „jedno państwo, dwa systemy” Hongkong i Makau uznawane są przez rząd centralny za terytoria będące częścią ChRL, posiadające przy tym odmienne uregulowania prawne (w tym swoje własne ustawy zasadnicze), o czym będzie mowa w dalszej części pracy. Tajwan traktowany jest przez ChRL jako nieodłączna część chińskiego terytorium. W preambule Konstytucji ChRL wskazano, że „Wzniosłym obowiązkiem całego narodu chińskiego, w tym również naszych rodaków na Tajwanie, jest realizacja wielkiego zadania w postaci zjednoczenia ojczyzny”. Status Tajwanu jest przedmiotem złożonego dyskursu naukowego i politycznego. Analiza tego zagadnienia pozostaje poza zakresem niniejszej pracy. Zob. szerzej: C. Clark, A.C. Tan, *Taiwan's Political Economy: Meeting Challenges, Pursuing Progress*, Boulder 2012; B.D. Cole, *Taiwan's Security: History and Prospects*, New York 2006; J. Fenby, *The Penguin History of Modern China: The Fall and Rise of a Great Power 1850–2009*, London 2009; L. Xue, J. Zhang, *Taiwan Solution: One Country, Two Systems*, China Today 2000, vol. 49, issue 5, s. 13; M. Burdelski, J.W. Dziak, *Republika Chińska na Tajwanie a ONZ*, Toruń 1999; L. Antonowicz, *Status prawnomiędzynarodowy Republiki Chińskiej na Tajwanie*, [w:] *Tajwan w stosunkach międzynarodowych*, E. Haliżak (red.), Warszawa 1997; C.W. Chan, *The Legal Status of Taiwan*, *Chinese Journal of International Law* 2009, vol. 8, no. 2, s. 455–492, <http://chinesejil.oxfordjournal.s.org>, [dostęp: 10.3.2011]; K. Dumbaugh, *Taiwan's Political Status: Historical Background and Ongoing Implications* Congressional Research Service, Washington DC Report for Congress, Washington 2009; H. Gnaś, *Potęga ekonomiczna bez znaczenia politycznego – problem państwowości Tajwanu*, [w:] *Azja Wschodnia i Azja Południowa w stosunkach międzynarodowych*, J. Zajączkowski, J. Nakonieczna (red.), Warszawa 2011; R. Sławiński, *Historia Chin i Tajwanu*, Warszawa 2002; J. Szczudlik-Tatar, *Perspektywy normalizacji stosunków chińsko-tajwańskich*, *Polski Instytut Spraw Międzynarodowych Biuletyn* 2009, Nr 64.

¹¹ A. Pullo, *Idea konstytucjonalizmu...*, s. 9–10.